

بررسی همکاری‌های اخیر استراتژیک انرژی آمریکا- هند و آثار راهبردی آن بر منافع انرژی ایران

کشور هفتادو دولت در تیررس کاخ سفید

فرهنگ‌یختگان؛ دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور ایالات‌متحده آمریکا، ۲۶-۲۵ فوریه ۲۰۲۰ یعنی ۶۰۷ اسفند ۱۳۹۸، نخستین سفر خود به منطقه شبه‌قاره و جنوب‌آسیا را ترتیب داد. سفری که با استقبال و خرج‌تراشی بیش از ۲۰ میلیارد دلاری دولت هند مواجه بود و نشان از فاز جدید روابط آمریکا با هند داشت. ترامپ در کنفرانس مطبوعاتی دهلی‌نو، تأکید کرد اگر قرار باشد قرارداد تجاری با هند امضا شود، این قرارداد تا پایان سال جاری تحقق خواهد یافت. وی از پیشرفت زیاد برای امضای قرارداد‌های جامع گفت و خوش‌بینی‌اش نسبت به این قراردادها؛ اگرچه از میزان تعرفه‌ها در هند ابراز نارضایتی کرد و این کشور را «پادشاه تعرفه» نامید. در همین راستا آخرین شماره ماهنامه تحلیلی انرژی معاونت پژوهش‌های زیربنایی مرکز پژوهش‌های مجلس، به تحلیل همکاری‌های اخیر استراتژیک انرژی آمریکا-هند و آثار راهبردی آن بر منافع انرژی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. براین اساس دونالد ترامپ امیدوار است بعد از نیل به «فاز اول- توافق تجاری با چین»، تا قبل از انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۲۰ توافق تجاری دیگری را یکی از کشورهای مهم تجاری جهان بعد از چین، برقرار کند. وی تلاش کرد پایه‌های توافق تجاری خود با هند به‌ویژه در بخش‌های انرژی را در سفر اخیر خود به این کشور نهایی سازد. مطابق اسناد منتشره، بخش‌های دفاعی، انرژی،

تمرکز ترامپ بر «مشارکت انرژی استراتژیک هند ـ ایالات‌متحده»

توسعه همکاری در حوزه فناوری انرژی‌های تجدیدپذیر به‌ویژه سیستم‌های فوتولتائیک و توسعه نیروگاه‌های برق هسته‌ای بعد از به قدرت رسیدن ترامپ در سال ۱۶ ۲۰۱۶ اولویت‌ها و چارچوب‌های همکاری انرژی آمریکا با هند در چارچوب برنامه‌های جدید راهبرد انرژی آمریکا در قالب «برتری انرژی جهانی» دچار تغییرات زیادی شد. در این راستا، بعد از ماه‌ها گفت‌وگوهای کارشناسی مشترک، در ۲۶ ژوئن ۲۰۱۷ (۵ تیر ۱۳۹۶) وزیر نفت و گاز طبیعی هند (درامندرا پاراهاان) و وزیر وقت انرژی ایالات‌متحده (ریک پری)، ابعاد مختلف مشارکت انرژی استراتژیک هند- ایالات‌متحده را در جلسه مشترک بین دونالد ترامپ و مودی درخلال سفر نخست‌وزیر هند به آمریکا اعلام کردند. این مشارکت راهبردی بر اهمیت همکاری انرژی برای روابط دوجانبه دو کشور و ایجاد مرحله‌ای برای تعاملات عمیق‌تر و معنادار از طریق کانال‌های صنعتی و دولتی تأکید می‌کند. از طریق این مشارکت راهبردی، ایالات‌متحده و هند به‌صورت مشترک و جمعی به‌دنبال تقویت امنیت انرژی، گسترش پیوندهای انرژی و فناوری دربخش‌های انرژی موردنظر، تقویت تعهد استراتژیک خود به یکدیگر و تسهیل تعاملات و مشارکت ذینفعان صنعتی در بخش انرژی هستند. در چارچوب این مشارکت، ایالات‌متحده و هند چهار ستون اصلی همکاری را پیگیری می‌کنند که عبارتند از: نفت و گاز، برق و کارایی انرژی، انرژی تجدیدپذیر و رشد پایدار، زغال سنگ. همانگونه که ملاحظه می‌شود، از نظر آمریکایی‌ها، همکاری‌های هسته‌ای با هند برخلاف طرح توافق انرژی ۲۰۰۵ در دوره جدید اولویت ندارد. هرچند هندی‌ها اصرار دارند که حداقل نیروگاه هسته‌ای کووادا مطابق توافق سال ۲۰۰۸ تکمیل شود. به‌عنوان اولین مرحله در عملیاتی کردن کامل پتانسیل‌های مشارکت انرژی استراتژیک، دو کشور کارگروه مشترک گازی ایالات‌متحده ـ هند را اعلام کنند. این کارگروه تیمی را از متخصصان صنعتی هندی و آمریکایی با هدف توسعه، انتقال رهنمودهای سیاستگذارانه خلاقیانه به دولت هند برای حمایت از تحقق چشم‌انداز خود در افزایش سهم گاز طبیعی در اقتصاد تشکیل خواهند داد. هر دو طرف، در راستای دستیابی به اهداف مشترک برای ایجاد یک جهت‌گیری تجاری قوی‌تر در همکاری‌های انرژی خود، از سرمایه‌گذاری رو به رشد شرکت‌های هندی در ایالات‌متحده و آغاز صادرات نفت و گاز از ایالات‌متحده به هند نام بردند.

فشار بر هند به منظور واردات بیشتر انرژی از آمریکا

دولت ترامپ از نظر دیپلماسی اقتصادی برای «بازاریابی نفت و گاز صادراتی خود» در مورد برخی کشورهای بزرگ طرف تجاری خود به راهبرد جدیدی دست زده است که می‌توان آن را «بازاریابی انرژی خارجی تعرفه‌ای» نام نهاد و دراین راهبرد، دولت ترامپ بر این نکته تمرکز کرده است تا از طریق افزایش صادرات انرژی به کشورهایی که با آنها دارای کسری تجاری است، این کسری را کاهش یا برطرف یا بر واردات از این کشورها تعرفه‌های تجاری اعمال کند. مثالیکی از محرکه‌های جنگ تعرفه‌ها با چین، روند رو به‌رشدی است که از سال ۱۹۸۵ در زمینه کسری تجاری آمریکا به نسبت چین شروع شد و در سال ۲۰۱۸ به ۲۴۱۹ میلیارد دلار رسید. درمورد کشور هند، این کسری تجاری در سال ۲۰۱۸ به میزان ۸/۲ میلیارد دلار بوده است. مکانیسم استفاده از ابزار تعرفه از سوی ایالات‌متحده برای بازاریابی صادرات انرژی خود در بازار هند به این صورت شکل گرفت که دولت ترامپ درسال ۲۰۱۹ کشور هند را از وضعیت ویژه معافیت تعرفه تجاری با آمریکا تحت‌سیستم (GSP) «Generalized System of Preferences (نظام همگانی ترجیحات)» خارج کرد که سبب شد تعرفه گمرکی بالغ بر ۵/۶ میلیارد دلار بر صادرات کالاهای هندی به آمریکا وضع شود.

ایالات‌متحده از آوریل ۲۰۱۸ به بازنگری صلاحیت مطابقت هند با ملاک‌های دسترسی بازار سیستم (GSP) اقدام کرده بود که درنهایت رابرت لایتیزر- نماینده تجاری ایالات‌متحده در مذاکرات تجاری با هند ـ در چهار مارس ۲۰۱۹ اعلام کرد ایالات‌متحده تصمیم دارد به شناسایی هند به‌عنوان کشورهای ذینفع درحال توسعه در «سیستم عمومی ترجیحات» GSP پایان دهد. بنابه ادعای دولت ترامپ، حذف هند از این سیستم متعاقب ناتوانی این کشور در ارائه تضمین‌هایی به ایالات‌متحده مبنی بر ارائه فرصت برابر و منطقی دسترسی بازار خود به کالاهای آمریکایی به‌ویژه انرژی، اتفاق خواهد افتاد. تحت‌سیستم (GSP) ایالات‌متحده، ورود محصولات خاصی از کشورهای درحال توسعه ذی نفع به ایالات‌متحده درصورتی که ملاک‌های مصوب کنگره را رعایت کنند، بدون تعرفه خواهد بود. یکی از معیارهای شمولیت کشورهای درحال توسعه در سیستم (GSP) آمریکا، فراهم کردن دسترسی عادلانه و منطقی بازار خود به ایالات‌متحده است. از نظر دولت ترامپ، کشور هند طیف گسترده‌ای از موانع تجاری را علیه واردات کالاهای آمریکایی به‌ویژه انرژی اجرا کرده که آثار منفی جدی بر تجارت ایالات‌متحده ایجاد می‌کند.

محورهای همکاری‌های جدید انرژی در سفر ترامپ به هند

تخفیف قیمتی بین ۵-۲ دلار نسبت به قیمت برنت و مهلت تسویه‌مالی بین ۹۰-۶۰ روز از این پیشنهاد‌های مالی شرکت‌های نفتی آمریکا و دولت ترامپ به بخش پالایشی هند است.

۱- سرمایه‌گذاری آمریکایی‌ها در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر هند؛ این بخش از همکاری درگذشته در اولویت‌های بالای همکاری انرژی آمریکا و هند در طرح «دیالوگ انرژی» (۲۰۰۵) تا پایان دولت اوباما بود. هرچند طرف هندی بسیار به این بخش علاقه‌مند است، اما از نظر اولویت همکاری انرژی با هند برای دولت ترامپ، جایگاه خود را به تجارت نفت و گاز بین دو کشور داده است. هرچند در این بخش هم قرار است شرکت‌های آمریکایی سرمایه‌گذاری مالی و مشارکت فنی در پروژه‌های هندی داشته باشند، اما حجم فعالیت‌ها چندان بالا نیست چون دولت ترامپ، توسعه این بخش را با هدف خود برای فروش حداکثری نفت و گاز خود به هند در تناقض می‌بیند. توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر هند درصورتی که بسیار گسترده باشد، از رشد تقاضای واردات انرژی‌های فسیلی هند خواهد کاست. در مجموع، نمونه این توافقات، سرمایه‌گذاری ۶۰۰ میلیون دلاری یک بانک توسعه آمریکایی به نام «شرکت تأمین مالی توسعه بین‌المللی» در پروژه‌های بادی و خورشیدی هند است. ۲- پیشنهاد توسعه فناوری‌های «زغال‌پاک» و استخراج منابع نامتعارف هندی؛ یکی از محورهای پیشنهادی کارگروه مشترک گازی در «ابتکار مشارکت راهبردی انرژی آمریکا و هند» کمک شرکت‌های آمریکایی برای توسعه منابع نامتعارف نفتی و گازی در کشور هند است که در دست بررسی است. از دیگر حوزه‌های مورد‌علاقه طرفین در حوزه انرژی، موضوع فناوری‌های زغال پاک با توجه به سطح بالای مصرف زغال سنگ در سبد انرژی هند و سطح بالای آلودگی آن است که مورد توجه هند در کاهش تعهدات انتشار کربن خود است.

۳- کمک آمریکا به «مدیریت داده‌های انرژی» در هند؛ مدیریت داده‌های انرژی برای مانیتور سیاست‌های انرژی و تحلیل آن یکی از نقاط ضعف هند در برنامه‌ریزی‌های انرژی خود است. در این پیشنهاد همکاری قبلاً آژانس آمریکایی توسعه بین‌المللی و اداره اطلاعات انرژی آمریکا با شرکت هندی «نیتی آیوگ» همکاری‌هایی در زمینه مدیریت و تحلیل داده‌های انرژی نیز داشته‌اند که احتمالاً مورد ارزیابی مجدد و توسعه قرار خواهد گرفت. ۴- تکمیل نیروگاه هسته‌ای کووادا هند؛ دولت ترامپ محور همکاری انرژی خود را با هند برپایه نفت و گاز قرار داده است، اما طرف هندی علاقه‌مند است ایالات‌متحده تعهدات هسته‌ای خود را در توافق‌نامه ۲۰۰۸ درمورد این کشور نیز با اولویت تکمیل کند. در این سفر دو طرف مجدداً تعهد خود را مبنی بر اجرای سریع‌تر و کامل مشارکت هسته‌ای غیرنظامی ازجمله پروژه هسته‌ای غیرنظامی شرکت آمریکایی وستینگ‌هاوس در تامیسیات هسته‌ای کووادا تأیید کردند. طرفین توافق کردند همکاری در این زمینه از طریق سازوکارهای مشترک مربوطه دنبال شود.

بازارسازی نفتی در بازارهای جهانی غفلت شده است. این امر به این معناست که حتی در شرایطی که تحریم‌های آمریکایی علیه ایران نباشد نیز نفت ایران به دلیل تکثر عرضه کنندگان و مزاد عرضه و سیاست‌های مختلف بازارسازی صادرکنندگان دیگر برای تضمین امنیت تقاضا به منظور صادرات نفت خود، بازارهای صادراتی ایران را تهدید رهیمنه خواهند بود. در این شرایط و حتی در سناریوی غیرتحریمی نیز راهکاری جز تخفیف قیمتی نخواهند داشت که مطلوب منافع ملی کشور نیست. درحقیقت، اثرپذیری امروز انرژی ایران از تهدید انرژی آمریکا در بازارهای سنتی کشور محصول سیاست‌های غلط و عدم توجه به شیوه‌های بازارسازی و تضمین امنیت تقاضا برای صادرات نفت ایران حداقل در دهه گذشته بوده است. شایان ذکر است حداقل تا زمان قابل‌پیش‌بینی پیک تولید شیل در سال ۲۰۲۴ و متناسب با سیاست‌های کاهش تقاضای نفتی به دلیل انتشار کربن، جهان با مزاد عرضه روبه‌رو بوده و فروش نفت کشورهای که دارای «الگوی نظام‌مند بازارسازی نفتی» نیستند، با فشار روبه‌رو خواهد بود.
در شرایط فعلی و در کوتاه‌مدت سیاست‌های

وضعیت فعلی تعاملات انرژی هند ـ آمریکا

متناسب با کاربرد سیستم بازاریابی نفت و گاز آمریکا در هند براساس ابزارهای تعرفه‌ای، کسری تجاری دو کشور در سال ۲۰۱۸ به نسبت سال ۲۰۱۷ به میزان ۹ درصد کاهش یافته و به ۸/۲ میلیارد دلار رسید. دلیل کاهش کسری تجاری سال ۲۰۱۸ آمریکا با هند به نسبت سال ۲۰۱۷ را می‌توان افزایش صادرات نفت خام و ال‌ان‌جی آمریکا به هند دانست. براساس آمارهای اعلامی وزیر انرژی فعلی آمریکا (دن برولیت) بازار انرژی هند در دو سال گذشته شاهد افزایش صادرات نفت و گاز ایالات‌متحده بود، به‌گونه‌ای که میانگین صادرات نفت آمریکا به هند از ۲۵ هزار بشکه در روز در سال ۲۰۱۷ به ۲۵۰ هزار بشکه در روز در سال ۲۰۱۹ رسیده و این روند در سال ۲۰۱۹ نیز ادامه یافته است. به نحوی که در ماه دسامبر ۲۰۱۹ به نسبت سال گذشته خود، صادرات نفت آمریکا به هند بالغ بر ۹ میلیون تن بوده که حاکی از افزایش ۸۸ درصدی به نسبت زمان مشابه سال گذشته خود است.

سال	ژانویه	فوریه	مارس	آوریل	می	ژوئن	جولای	اگوست	سپتامبر	اکتبر	نوامبر	دسامبر
۲۰۱۵ -	-	-	۳۰۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۰۱۷ -	۱۴۶۸	-	۱۵۳۲	-	-	-	۲۲۹۵	۲۴۹۰	۸۳۰	-	۱۰۰۰	-
۲۰۱۸ -	۱۰۰۰۲	۵۵۶	۷۲۵۹	۵۲۴	۴۷۱۹	۱۰۴۴۱	۳۱۶۶	۶۰۷۳	۵۰۵۶	۳۵۱۷	۶۷۶۶	۴۵۰۴۵
۲۰۱۹ -	۴۵۷۵۶	۶۷۰۲	۱۲۷۵۹	۱۱۷۶۸	۷۸۷۵	۸۷۱۳	۴۳۱۴	۶۷۱۴	۷۴۴۳	۶۵۷۱۷	۶۵۷۱۷	۸۵۱۷

منبع: EIA (داره اطلاعات انرژی ایالات‌متحده)

علاوه‌بر نفت، صادرات ال‌ان‌جی آمریکا به هند نیز از سال ۲۰۱۷ به بعد رشد کرده است. در نوامبر ۲۰۱۹ بازار هند به میزان ۱/۵ درصد کل صادرات ال‌ان‌جی آمریکا را به خود اختصاص داده است که انتظار می‌رفت در سال ۲۰۲۰ از نظر ارزشی به ۵۷۶ میلیون دلار در سال برسد، هرچند بحران کرونا و اثر آن بر تقاضای انرژی جهانی، تحقق این برنامه‌ریزی را دشوار می‌سازد. به‌طور کلی، مطابق آمارهای وزارت نفت هند، تجارت مواد هیدروکربوری در سال ۲۰۱۹ به ۷/۷ میلیارد دلار رسیده که ۱۱ درصد کل حجم تجارت طرفین را شامل می‌شود. سفیر هند در ایالات‌متحده (تارنجیت سینگ) نیز با ابراز رضایت از افزایش تجارت مواد هیدروکربوری از صفر به حدود ۸ میلیارد دلار در خلال تنها چهار سال از سال ۲۰۱۵ به بعد، ابراز امیدواری کرد جایگاه انرژی در تجارت بین دو کشور متاثر از توافقات حاصل از سفر ترامپ به هند با رشد چشمگیری در سال‌های آتی روبه‌رو شود.

ایالات‌متحده در حوزه نفت و گاز متعاقب تحولات و راهبردی‌های بعد از دولت ترامپ به‌ویژه «برتری انرژی جهانی» از بستر «توسعه انقلاب شیل داخلی» و تبدیل «انقلاب تولید به انقلاب صادرات» به بازیگر صادرکننده برجسته‌ای در بازار جهانی بدل شده است. طبیعتاً اقدامات این بازیگر به شیوه‌های ذیل بر منافع انرژی ایران اثر خواهد گذاشت:

۱- **تصاحب بازارهای سنتی ایران از طریق «بازاریابی انرژی خارجی تعرفه‌ای»**
توافقات تجاری آمریکا با ژاپن و کره جنوبی نشان داد افزایش گسترده و باحجم زیاد حضور نفت و گاز ایالات‌متحده در بازارهای کشورهایی که یا با رشد تقاضای نفت و گاز محدود یا رشد منفی روبه‌رو هستند، از طریق «جایگزین‌سازی» صورت می‌گیرد. دراین شرایط، با افزوده شدن متغیر اثرگذار تحریم‌های آمریکایی، صادرات نفت و گاز آمریکا به این کشورها از طریق مکانیسم حذف نفت ایران صورت خواهد پذیرفت. چون حجم افزایش تقاضای این کشورها متناسب با هدفگذاری به‌دقت حاصل حجم صادراتی آمریکا نیست. الزام خرید نفت از آمریکا یا مواجه شدن با تعرفه‌های تجاری سبب

شده است که این کشورها به سمت توافق پیش بروند. علاوه‌بر ژاپن و کره‌جنوبی، فاز اول توافق آمریکا با چین برای خرید ۵۲/۴ میلیارد دلار در دو سال آینده به ترتیب ۵/۱۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ و ۳۳/۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ نشان از این تهدید آمریکا برای ایران در بازارهای سنتی ایران دارد. این وضعیت در بازار هند نیز درحال شکل‌گیری است. در بازار هند، افزایش صادرات نفت و گاز آمریکا به دلیل اینکه دیگر عرضه کنندگان نظیر عربستان سعودی و امارات‌متحده‌عربی دارای سیستم بازارسازی و تثبیت جایگاه خود هستند، تقریباً علاوه‌بر اینکه کل افزایش تقاضای نفت و گاز هند را تصاحب می‌کند، همانند سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ جایگزین نفت ایران خواهد شد.

۲- **ضعف سیستم بازارسازی نفت و گاز ایران حتی در شرایط غیرتحریمی**
به دلیل سیطره الگوی قدیمی و قرن ۲۰ تجارت نفت در راهبردهای فروش نفت تصمیم‌گیران انرژی ایران (مبتنی بر امنیتی بودن عرضه) در دوران کنونی که همراه با «امنیتی شدن تقاضا و وجود مزاد عرضه است، از شیوه‌های مختلف